

Steg för steg

Konsekvenspedagogik

YA!
Yrkesakademin
i Östergötting

Europeiska unionen
Europeiska socialfonden

Innehåll

Vad är konsekvenspedagogik?	3
Att arbeta enligt konsekvenspedagogiken	7
Den konsekvenspedagogiska inlärningsteorin	10
Konsekvenspedagogiska metoder	11
Konsekvenspedagogiska redskap	14

Förord

Detta informationsmaterial är en produkt av arbetet inom ESF-projektet Steg för steg, S10932. Projektet, som finansieras av Utbildningsstyrelsen, arbetar under åren 2009-2012 för att förhindra utslagning bland ungdomar i övergångsskedet mellan grundläggande utbildning och andra stadiet yrkesutbildning.

Materialet är en kort beskrivning av konsekvenspedagogiken och det system som byggts upp i Danmark. När ordet skola används i texten syftar det alltså till den konsekvenspedagogiska yrkesutbildningen i dansk arbetsmarknadspolitik, eller TAMU.

YA! Yrkesakademin i Österbotten 2011

Konsekvenspedagogik

- Utvecklad och vidareutvecklas av Jens Bay
- En teori om lärande och utveckling
- Grunduppfattning: socialt lärande är en förutsättning för individens sociala bildning
- ”Avvikande handlingsmönster beror ofta på bristande inläring”
- Fokuserar på socialt lärande i stället för på behandling

Vad är konsekvenspedagogik?

År 1974 ville Jens Bay pröva om det genom pedagogiska medel är möjligt att hjälpa unga människor med sociala problem på ett bättre sätt än vad man tidigare lyckats med genom att bestraffa eller behandla dem.

Enligt Bay var problemet att många ungdomar blivit helt utan uppfostran och yrkesutbildning och därför finns ett behov av ”annorlunda skolor” där ungdomarna har möjlighet att lära sig livets spelregler vid sidan om yrkesutbildningen. Bay grundade därför konsekvenspedagogiken med institutioner som erbjuder ungdomar ramar där de har möjlighet att handla och lära sig genom försök, misstag och konsekvenser.

Konsekvenspedagogiken kan förklaras som existentiell filosofi i praktisk tillämpning, som bygger på en humanistisk, indeterministisk människosyn.¹

¹ Existentiell filosofi = människan definierar sig själv genom sina handlingar, och består i inget annat än handling. Genom personliga val väljer människan själv sin egen och andras moral, men detta får betydelse först efter handling. Det är upp till människan själv att uppfinna moralen, samt välja livets mening. Det finns alltså ingen "objektiv" mening med livet, utan varje människa väljer sin egen mening med sitt eget liv.

Humanism = bygger på den enskilda människans värde och bildningens vikt.

Indeterministisk = inget är förutbestämt.

Inom konsekvenspedagogiken vill man förbättra den sociala handlingskompetensen hos eleverna, vilket innebär att man förväntar sig en hållning av eleverna som återspeglar:

- självmedvetenhet
- initiativförmåga
- ansvarighet
- trovärdighet
- samarbetsförmåga
- mottaglighet
- öppenhet

Dessa hållningar klargörs för eleverna redan den första dagen de vistas på skolan och berättar för eleverna vad de förväntas lära sig och hur man från skolans sida förväntar sig att de själva och andra ska se eleverna.

Centralt inom konsekvenspedagogiken finns handlingsbegreppet. Man anser att en handling i sig inte har någon mening, utan endast de konsekvenser handlingen leder till. Eleverna bör inse att konsekvenserna inte gäller enbart dem själva, utan att de har ett ansvar också för deras sociala tillvaro.

Eftersom utveckling sker i samspel med andra människor är en förutsättning för social utveckling enligt konsekvenspedagogiken att individen är en del i ett socialt sammanhang. I samspel med andra människor kan eleverna nämligen se andras reaktion på och konsekvenserna av en handling, och därmed på egen hand ta ställning till huruvida handlingen gett önskat resultat och huruvida man vill handla likartat nästa gång.

Konsekvenspedagogikens grunder kan beskrivas i form av en systemteori. De olika delarna av teorin hänger samman, påverkar ömsesidigt varandra och en del måste ses i ett sammanhang med de andra delarna. Dessa delar (teorier) tar var och en för sig upp olika aspekter och bildar tillsammans en logisk, integrerad helhet. Dessa teorier är följande:

1. Handlingsteori

Människan är det hon visar sig vara i sina handlingar och i sin interaktion med andra människor. Människan är inte fastlåst i en given tillvaro, utan kan bara existera i förhållande till andra människor och kan endast framträda som människa i interaktion med andra. När en människa handlar påverkas också omgivningen av dessa handlingar.

2. Utvecklingsteori

Grundar sig på tanken om att människan inte från födseln besitter en permanent personlighetsstruktur eller psykisk struktur, utan att denna utvecklas genom interaktion, kommunikation och handlingars konsekvenser.

3. Ansvarsteori

Ansvar är något man visar genom de handlingar man gör. En människa väljer att påta sig ansvar, till exempel man påtar sig ansvaret för att genomföra sin utbildning och uppträda på ett ansvarsfullt sätt. Den enskilda personen kan inte med goda förklaringar göra sig fri från ansvaret för sina egna handlingar.

4. Konfliktteori

Det sociala lärandet utvecklar sig enbart genom de motsättningar som finns mellan den subjektiva självbilden och andras uppfattningar av den enskilde individen samt mellan det en person gärna vill göra och det en person bör göra sett i förhållande till omgivningens krav, förväntningar och de existerande normerna. Därför blir andras konfrontation en källa till konflikt och därmed till förändring och utveckling.

En konfrontation genomförs med en elev med utgångspunkt i någon bestämd handling för att sätta eleven i en konfliktsituation: ”Ska jag fortsätta som förut eller ska jag göra något annat?”. Detta medför ett val och därmed en förändring i utvecklingen.

5. Inläringsteori

Inläring och kunskap uppnås i första hand genom reflekterande handlingar.

6. Moralteori

Varje individ är ansvarig för konsekvenserna av sina handlingar och därmed de intentioner som de avsåg med handlingarna. Den moraliska värderingen av en handling bestäms i huvudsak av vilka konsekvenser handlingen får. Moralteorin innehåller också allmänprincipen, vilken innebär att det den enskilde gör i en given situation också ska vara tillåtet för andra att göra i motsvarande situation. Detta innebär inte att alla ska behandlas lika, men att människor ska behandlas likvärdigt.

7. Vetenskapsteori

Är framtidsfokuserad och efterlyser förändring. Baserad på tes-antites-syntes-modellen.

Grundpelare för den konsekvenspedagogiska verksamheten

1. Respekt för individen och dennes val
2. Tro på människans utvecklingsmöjligheter
3. Frihet att välja det som är bäst, ingen annan kan veta det bättre
4. Människan är fri
5. Människan kan tänka
6. Människan har en vilja
7. Människan kan handla

Att arbeta enligt konsekvenspedagogiken

Verksamheten inom de konsekvenspedagogiska skolorna är handlingsorienterad och sker i en normal arbetsmiljö med samma kravnivå som inom den öppna arbetsmarknaden.

I en praktisk arbetssituation ställs alltid frågorna ”Vad vill du?”, ”Vill du det här eller någonting annat?” Man gör klart för ungdomarna att det är deras eget liv det handlar om och att det därför är de som måste bestämma. Detta innebär att de ungdomar som studerar vid de konsekvenspedagogiska skolorna måste ha en vilja att ändra sina liv.

”Är det så att du inte kan, inte vill eller inte har tänkt göra det?”

Avvikande handlingsmönster hos en elev anses bero på bristfälligt socialt lärande. Därför vill man inom konsekvenspedagogiken ge eleverna förutsättningar för att de ska kunna tillgodogöra sig lärandet. Normer i samhället tas in som viktiga faktorer i den enskildes utveckling samtidigt som den enskildes ansvar för den egna utvecklingen understryks.

Uppfostran har en central roll inom konsekvenspedagogiken. Verksamheten bygger inte på regler, utan på förhållningssätt och pedagogerna verkställer inte straff, utan konsekvenser som eleven i fråga själv har valt. När man arbetar enligt konsekvenspedagogiken är det således viktigt att inte tänka i banorna regel och bestraffning. Regler är något som någon annan satt upp och som kommer utifrån, vilket gör att också straffet kommer utifrån.

Inom konsekvenspedagogiken finns det inga regler, utan eleverna har insett hurudant förhållningssätt de ska ha i olika situationer, de har själv valt det och det kommer inifrån dem själva. När eleverna bryter mot sina förhållningssätt följer konsekvenser och de vet från början vilka dessa konsekvenser är. En handling innebär ofta två olika konsekvenser, en direkt konsekvens och en kontextuell konsekvens.

Den direkta konsekvensen följer handlingen medan den kontextuella handlar om samhälle, kultur eller normer. Detta kan förklaras med föl-

jande exempel: Om du tar av dig alla kläder kan den direkta konsekvensen vara att du fryser. Den kontextuella konsekvensen beror på var, när och tillsammans med vem du utför denna handling.

Målsättningen med undervisningen inom konsekvenspedagogiken är att förbereda eleverna för ett livslångt lärande, där de med en självständig och kritiskt frågande attityd kan fatta egna genomtänkta beslut och val gällande handling, moral och livsföring.

I den vardagliga verksamheten är ett centralt mål att sätta elever i situationer där deras frihet att välja utmanas. Genom att synliggöra de konsekvenser deras val får sätter man eleven i en konfliktsituation där denne i en given situation ser och värderar olika handlingsalternativ mot varandra och själv kan lära sig att tänka längre fram än det som känns mest spännande i nuet. Av eleverna förväntas att de kan säga nej till:

- våld eller hot om våld,
- rusmedel och
- kriminalitet.

Konsekvenspedagogiken kännetecknas även av fördomsfrihet. När en ny elev anländer till skolan vill man inte veta något om elevens bakgrund utan fokuserar istället på nuet och framtiden. Det förflutna är inte intressant eftersom ingen kan förändra det som ligger bakom.

Att arbeta enligt konsekvenspedagogiken kräver att personalen har en humanistisk och indeterministisk människosyn, en människosyn där man utgår från elevens utvecklingsbarhet och tron på människan. Personalen ska dagligen vid medarbetarmöten evaluera den egna verksamheten, samt institutionens verksamhet.

Personalen kan ses som både den starkaste och den svagaste länken i det konsekvenspedagogiska arbetet. Deras viktigaste uppgift är att synliggöra de möjligheter som finns för eleverna. Personalen ska klargöra de riktlinjer och de förhållningssätt som finns inom verksamheten på ett sådant sätt så att de blir förstådda.

Det krävs stort tålamod att förklara samma sak flera gånger. I förhållande till eleverna representerar personalen vuxenvärlden och arbetslivets krav

och ska inte vara rädda för konflikter med elever eller kollegor. Personalen ska vara sådan att eleverna vill efterlikna dem. De måste kunna ta emot och ge kritik, samt visa respekt för eleverna i ord och handling.

Personalen ska också kunna hantera stress, vara stolta över sin yrkeskunskap, ha lust att undervisa och ha ett starkt intresse i de människor de arbetar med genom att skaffa sig kunskap om dessa människor, hur de tänker och handlar och om världen de lever i.

Personalens uppgift är att:

- förhålla sig kritiskt till det egna arbetet, men fördomsfritt till eleverna,
- undervisa, uppfostra och uppmuntra,
- vara goda pedagoger och arbetsgivare,
- förmedla förhållningssätt, värderingar och attityder,
- ställa krav, ge utmaningar och ansvar,
- ge eleven frihet att styra sig själva, inte att styra eleven,
- på ett tydligt sätt visa vad arbetslivet och omgivningen förväntar sig av eleven och vad som är helt oacceptabelt om eleven önskar få och behålla ett arbete,
- se olika alternativ till att handskas med ett problem så att de inte blir fast i något inlärt handlingsmönster,
- inte moralisera, utan bara peka på konsekvenserna, samt
- konfronteras med eleven. Ingen inlärningsituation får gå förbi.

Den konsekvenspedagogiska inlärningsteorin

För att konkretisera den konsekvenspedagogiska inlärningsteorin talar man om tio bud, som visar var tyngdpunkten i lärandet ligger. Dessa är:

- att lära sig, hellre än att bli lärling,
- praktik, hellre än teori,
- produktion, hellre än sysselsättning,
- arbete, hellre än övning,
- erfarenhet, hellre än styrning,
- nödvändighet, hellre än lust,
- diskontinuitet, hellre än kontinuitet,
- utveckling, hellre än anpassning,
- personer, hellre än teknik och
- handlingsutrymme, hellre än regler.

I det konsekvenspedagogiska lärandet eftersträvar man:

- maximala krav med hänsyn till person,
- engagemang i arbetet,
- stabilitet (att hålla tider och avtal) och
- samarbetsförmåga.

Konsekvenspedagogiska metoder

Processbegreppet

Eleven anses genomgå en process. När en elev anländer till skolan berättar man om konsekvenspedagogiken och dess metoder, påpekar att det är på elevens ansvar att komma framåt i processen och ta tillvara den kunskap och den hjälp som personalen erbjuder. Processen hjälper eleven att förändra sin situation och hjälper denne att skapa en ny förståelse för sin omgivning, dess förväntningar och krav. Det är viktigt att komma ihåg att det är eleven som bestämmer vad slutresultatet blir.

Konsekvensorientering

Hjälper eleven att se på sig själv med andras ögon, se både kortsiktiga och långsiktiga konsekvenser, utveckla sin sociala kompetens, samt förstå det logiska sambandet mellan handling och konsekvenser.

Appell, anmodan och påbud

Används i den process som siktar på ett mera ansvarsfullt beteende. Detta kan komma i fråga till exempel när man har en elev som inte engagerar sig i sitt arbete eller som stör de andras arbetsro. Appell, anmodan och påbud är olika typer av konfrontationssamtal där eleven blir direkt tillfrågad om orsaken till exempelvis det bristande engagemanget. Efter samtalet framställer läraren en appell om elevens ändrade utveckling.

Om ingen förändring sker är nästa akt en anmodan om förändring. Den framställs mycket direkt, med hänvisning till de samtal som det handlade om i appellen. Om det negativa beteendet fortsätter följer påbud, som genomförs efter ett nytt samtal. Eleven uppmanas att genast förändra sitt beteendemönster, då konsekvensen i annat fall blir ett avskedande från utbildningsgruppen. Det är viktigt att uppmaningen blir handlingsorienterad så att eleven förstår vilka konsekvenser de egna handlingarna kommer att föra fram till.

Gränssättning - konsekvenspåpekning

Gränssättningen är ett sätt att skapa logiska ramar för elevens personliga utveckling och samtidigt markera för eleven att det sätts gränser i alla situationer, som är oberoende av de individuella orsakerna eller avsikterna.

Gränssättningen har för avsikt att få den enskilda eleven att ta ansvar för att hålla sig inom de utstakade gränserna, men ger också möjlighet till att överskrida dem. Som gränssättning används avskedning, nollställning, utbildningsstopp, bortvisning och avmälning.

- a. *Avskedning:* Används när elevens handlingar inte överensstämmer med det som arbetslivet förväntar. Innan man tar till avskedandet har man använt sig av kravorientering, synliggörande och konsekvensorientering. Man har framställt appell, anmodan och påbud, men eleven har inom ramen för sin handlingsfrihet valt någonting annat. Avskedning innebär att eleven måste lämna den arbetsplats/utbildningsområde där denne arbetar, men inte skolan. Efter två veckor kan eleven söka sig tillbaka till sitt utbildningsområde.
- b. *Nollställning:* Kan utnyttjas under 30 dagar då eleven och skolan inte är säkra på hur fortsättningen kommer att bli.
- c. *Utbildningsstopp:* Används när eleven gärna vill lära sig det skolan har att ge men behöver mera tid att lära sig vissa saker. Under utbildningsstoppet arbetar eleven på skolan, men utbildningsdagarna löper inte.
- d. *Bortvisning:* Används vid internatskolorna och innebär att eleven bortvisas från skolan. Bortvisningen är alltid tidsbestämd, 1-3 veckor, och visar eleven var skolans toleransgräns går. Bortvisning används endast vid avvikelser från nej-hållningarna: nej till kriminalitet, nej till användning av narkotika och nej till användning av fysiskt våld som konfliktlösningssredskap.
- e. *Avmälning:* Innebär att eleven tar paus från sin utbildning eftersom både eleven och skolan anser att det inte är värt att fortsätta samarbetet. Eleven är registrerad i skolan sex månader framåt, men deltar

inte i undervisningen. Orsak till avmålning kan vara att eleven visar bristande engagemang, kriminalitet eller har hög och omotiverad frånvaro.

Dialog

Dialogen har en central betydelse inom konsekvenspedagogiken. Personalen ska ständigt föra en god och levande dialog med eleverna. Dialogen ska ge eleverna argument till frågan varför, t.ex. varför ska man passa tiderna, varför får man inte uppföra sig på ett visst sätt.

En god kommunikation mellan läraren och eleven skapar förtroende och ger en möjlighet att använda de konsekvenspedagogiska arbetssätten. Den skapar en förståelse för eleven om skolans arbetssätt och möjligheter att erbjuda utbildning och för skolans del om elevens vilja, förmåga och målinriktning. Samtalen som ingår i skolans normala verksamhet utgör ett forum för dessa dialoger och ger de bestämda ramar som behövs för att dialogen ska bli möjlig.

Dialogen innebär att det blir möjligt för eleverna att tala om svåra saker, att ta emot kritik, att motivera sitt handlande och att ifrågasätta det de inte anser vara rätt. Konfliktsituationer undviks inte under dessa samtal, utan anses vara något positivt.

Konsekvenspedagogiska redskap

De konsekvenspedagogiska redskapen är:

1. Utbildningsdagbok

Den första dagen på skolan får alla elever en liten blå utbildningsdagbok som beskriver utbildningsfaserna. Eleverna får rådet att hålla reda på sina utbildningsdagböcker, där alla de dagar som eleverna deltagit i undervisningen antecknas. Det är eleverna själv som har ansvar för att dokumentera sin skolgång, inte skolan.

Varje gång eleverna glömt sin dagbok hemma förlänger de sin utbildning med en dag. Påteckningar ges inte i efterskott. I boken finns också en sida för frånvarodagar, som inte får överskrida 30 dagar. Utbildningsdagboken hjälper eleverna att ta ansvar för sin utbildning och ger dem en god överblick på var de befinner sig i sin utbildning samt hjälper eleverna att ha kontroll över sina frånvarodagar.

2. Samtal

Det finns två olika samtal. Det första samtalet handlar om elevens sociala utveckling och om yrkesmässiga krav, så som till exempel snabbhet, noggrannhet, kvalitetsmedvetenhet, sinne för ekonomi. I dessa samtal, som alltid hålls när eleven förflyttas från ett utbildningsskede till ett annat och hör ihop med själva utbildningsprocessen i de olika utbildningsavsnitten, deltar alla elever.

Det andra samtalet har att göra med de processer som eleven genomgår i sin utveckling. Det handlar om kravorientering och konfrontationer av olika slag och används då situationen så kräver. Avsikten med samtalet är att hjälpa eleverna att komma underfund med vad det är de verkligen vill, dvs. ställa eleverna inför existentiella frågor.

3. Konfrontationer

Konfrontationer är en viktig metod vid tillämpning av konsekvenspedagogik i en arbetssituation. Konfrontationerna ger eleverna en uppfattning om vad som förväntas av dem på arbetsplatsen och de blir medvetna om de konsekvenser som följer av deras handlande. På verkstäderna kan konfrontationerna handla om att påtala elevernas sakliga arbetskläder, renlighet, språket, sättet att tilltala kamrater, lärare eller kunder. Det kan även hända att läraren måste konfronteras med eleverna angående noggrannheten i arbetet, arbetets kvalitet, elevernas långsamma arbetstakt eller deras inställning till arbetet.

Det är meningen att eleverna genom konfrontationen ska råka i konflikt med sig själva och sina målsättningar när personalen ställer de rätta frågorna. Personalen ger inga svar, svaren ska ges av eleverna och baseras på deras egen vilja.

För att de konsekvenspedagogiska redskapen ska kunna användas krävs det en situation där eleverna kan handla. Läraren bör vara medveten om vad som sker på arbetsplatsen, hur eleverna uppför sig i andras sällskap, vilken inställning de har till sitt arbete och till andra människor. Kommunikationen mellan eleverna och deras lärare är därför otroligt viktig.

Källor

Kurtén-Vartio, S. 2005. *TAMU – en annorlunda skola. En studie av den konsekvenspedagogiska yrkesutbildningen i dansk arbetsmarknadspolitik.*

Övrig litteratur

Bay, J. 1997. *Laering, undvikling og kompetence.*

Bohlin, G. 2001. *Rapport från nordisk personalutbyte år 2000 avseende Utbytestjänstgöring inom det Danska Arbetsmarknadsministeriet, TAMU - systemet TAMU står för Träningsskolornas arbetsmarknadsutbildningar. En praxisbaserad utbildning som bygger på konsekvenspedagogiken som metod.*

Edström, I. 2006. *Konsekvenspedagogik – något helt annat.* Hämtad från www.ajiwa.se

Krami Stockholm. 2003. *Konsekvenspedagogisk grund och systemteori. "Är 'Stockholm' redo för gemensam hållning?".* Hämtad från www.kramimooa.se

Lindberg, G. 2007. *Årskonferens för Konsekvenspedagogiskt forum i Östersund 20-22.4.2007.* Hämtad från www.kastholm.com

Wikipedia.se. Sökord: Existentialism och humanism